

Cywilnoprawne instrumenty zabezpieczenia majątkowej egzystencji osób starszych

Przejdź do produktu na ksiegarnia.beck.pl

Wstęp

§ 1. Ochrona prawna osób starszych

Problemy powstałe na gruncie interdyscyplinarnego zjawiska starości stanowią we współczesnych państwach rozwiniętych jedno z najważniejszych wyzwań społecznych, gospodarczych, a także prawnych. Zachodzący proces demograficzny w postaci starzenia się społeczeństwa powoduje po pierwsze spadek osób w wieku produkcyjnym, a po drugie wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym, które nie są w stanie samodzielnie zapewnić sobie źródeł utrzymania.

Problem zapewnienia osobom starszym godnych warunków życia związany jest nie tylko ze wspomnianym procesem, lecz również z postępującym zjawiskiem osłabiania więzów rodzinnych i atomizacji społeczeństwa, co przejawia się w erozji idei solidarności grup rodzinnych. Do starzenia się społeczeństwa przyczynia się niski współczynnik zastępowalności pokoleń. Zapewnienie godnej egzystencji w aspekcie finansowym stanowi przy tym jedną z podstawowych potrzeb życiowych seniorów. Wymienione procesy skutkujące wzrostem wydatków socjalnych na grupę osób starszych i zmniejszeniem potencjału ekonomicznego państwa wraz z postępującą niewydolnością systemu ubezpieczeń społecznych, wywołują zasadniczy problem zapewnienia osobom starszym, które stanowią coraz większy odsetek ogółu społeczeństwa, dodatkowych źródeł utrzymania.

Problematyka niniejszej publikacji wpisuje się w zyskujący na znaczeniu w naukach prawnych nurt badawczy, który można określić mianem „ochrona prawna osób starszych”¹. Nurt poświęcony ochronie osób starszych ma charakter międzynarodowy, czego efektem jest tworzenie regulacji prawa międzynarodowego poświęconego tej tematyce². Już w 1991 r. w rezolucji Nr 46/91 Zgromadzenia Ogólnego ONZ³ wskazywano, że „osoby starsze powinny mieć dostęp do pracy bądź innych dochodów, a ponadto powinny pozostawać w swoich domach tak długo jak to tylko możliwe”. Podobnie art. 23 podpisanej przez członków Rady Europy Europejskiej Karty Społecznej⁴

¹ M. Balwicka-Szczyrba, Sytuacja osób starszych w prawie rodzinnym i opiekuńczym, w: J. Łukasiewicz, M. Załucki, Prawo rodzinne i spadkowe wobec współczesnych zjawisk technologicznych i społecznych, Toruń 2018, s. 209; A. Malarewicz-Jakubów, Wsparcie prawne osób starszych, Warszawa 2017, s. 39 i n.

² B. Mikołajczyk, Międzynarodowa ochrona osób starszych, Warszawa 2012, s. 105.

³ Rezolucja Nr 46/91 Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 16.12.1991 r.

⁴ Europejska Karta Społeczna sporządzona w Turynie z 18.10.1961 r. (Dz.U. z 1999 r. Nr 8, poz.67 ze zm.), Legalis.

stanowi, że osobom w podeszłym wieku należy umożliwić wybór sposobu życia oraz możliwość pozostawania i funkcjonowania w dotychczasowym środowisku społecznym przez zapewnienie mieszkań dostosowanych do ich potrzeb i stanu zdrowia bądź zapewnienie pomocy przy adaptacji owych mieszkań⁵. W literaturze wskazuje się, że Europejska Karta Społeczna stanowi pierwszy traktat międzynarodowy, w którym proklamowano prawa osób w podeszłym wieku do ochrony socjalnej⁶. Podkreśla się, że aby osoby w podeszłym wieku mogły pozostawać pełnoprawnymi członkami społeczeństwa, należy dostarczyć im zasobów umożliwiających godziwą egzystencję wykraczających poza państwowy system emerytalny⁷. W ślad za tą regulacją prawa osób starszych poszła regulacja art. 25 KPP, który stanowi, że Unia uznaje i szanuje prawo osób w podeszłym wieku do godnego i niezależnego życia oraz do uczestniczenia w życiu społecznym i kulturalnym⁸. W celu realizacji tej polityki na poziomie UE przyjmowane są liczne akty ustawodawcze mające na celu zagwarantowanie osobom starszym pełnej ochrony socjalnej, w tym zapewnienie minimalnych środków utrzymania oraz dostosowanie systemów emerytalnych do zmian demograficznych⁹.

Prawo osób starszych (*elder law*) jako dziedzina prawa uwzględniająca w sposób całościowy interesy seniorów ukształtowało się w USA w drugiej połowie XX w., choć w dalszym ciągu wyodrębnienie jej postrzegane jest w literaturze amerykańskiej jako innowacja¹⁰. Przedmiotem badań w ramach *elder law* jest m.in. ochrona praw osób starszych (w ramach prawa cywilnego, administracyjnego, karnego) jak i prawa konstytucyjne, instytucjonalny i prywatny system opieki, zakaz dyskryminacji, zabezpieczenie majątkowe seniorów. W ramach *National Elder Law Foundation* możliwe jest ukończenie specjalizacji uznawanej przez *American Bar Association* z zakresu *Elder Law*¹¹.

Przykład amerykański jest istotny z jeszcze jednego powodu. Amerykańskie *elder law* jest bowiem przykładem tzw. kompleksowego działu prawa. Takie działy tworzone są na podstawie kryteriów funkcjonalnych, nie zaś formalistycznych czy dogmatycznych. Cechują się tym, że w ramach nich ma miejsce przeplatanie metod regulacji typowych dla prawa prywatnego i publicznego. Również w prawie unijnym można wyodrębnić coraz więcej takich działów, co jest następstwem skomplikowania życia spo-

⁵ A. Malarewicz-Jakubów, *Wsparcie prawne*, s. 45.

⁶ A. M. Świątkowski, *Prawo socjalne Rady Europy*, Kraków 2006, s. 204.

⁷ A. Wróbel, *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej*. Komentarz, Warszawa 2020, s. 154.

⁸ Zakres ochrony socjalnej przysługującej osobom starszym został określony bliżej w zaleceniu Rady 92/441/EWG z 24.6.1992 r. w sprawie wspólnych kryteriów dotyczących wystarczających zasobów i pomocy społecznej w systemach opieki socjalnej, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A31992H0441> (dostęp: 15.7.2024 r.).

⁹ A. Wróbel, *Karta Praw Podstawowych*, s. 155.

¹⁰ N. Kohn, *Outliving civil rights*, *WashUnivLRev*, z. 86, 2009, Nr 5, s. 1054.

¹¹ <https://www.naela.org/foundation> (dostęp: 26.4.2022 r.).

łecznego. Można tu wymienić między innymi prawo medyczne, prawo informatyczne, prawo ochrony środowiska¹².

W Anglii prawo osób starszych także stanowi przedmiot zainteresowania nauk prawnych, zwłaszcza w ramach prawa rodzinnego. Kompleksową publikacją z tego zakresu jest monografia *Keitha Herringa* „Older People in Law and Society”¹³. Autor porusza w niej m.in. kwestie dyskryminacji ze względu na wiek, zdolności do czynności prawnych, opieki zdrowotnej, spadków i sytuacji materialnej seniorów¹⁴. W niemieckiej literaturze prawniczej zainteresowanie prawem osób starszych rozwija się. Na początku XXI w. powstały pierwsze monografie poświęcone w całości tej tematyce, w większości oparte o praktykę adwokacką i notarialną¹⁵. Prawa osób starszych są na gruncie niemieckiej nauki prawa rozpatrywane w kontekście zdolności do czynności prawnych, ochrony w zakresie kontraktowania, prawa spadkowego, opieki i zagwarantowania materialnej egzystencji¹⁶.

Opisywane w niniejszej publikacji cywilnoprawne formy majątkowego zabezpieczenia egzystencji osób starszych z wykorzystaniem nieruchomości wpisują się w ten międzynarodowy trend, bowiem poprzez zapewnienie wsparcia finansowego umożliwiają pozostanie seniorów w dotychczasowym środowisku życia. Nie powstała dotychczas w polskiej literaturze kompleksowa analiza wsparcia finansowego osób starszych oprócz tradycyjnych instrumentów takich jak zabezpieczenie społeczne czy alimenty¹⁷. Zachodzące procesy społeczne i demograficzne powodują, iż system zabezpieczenia społecznego jest coraz mniej wydolny, a gwarantowane świadczenia coraz niższe. Także świadczenia alimentacyjne, które stanowiły tradycyjnie źródło utrzymania osób starszych, są coraz mniej skutecznym środkiem zapewnienia utrzymania dla tej grupy społecznej. Skoro większość seniorów w Polsce jest właścicielem lub współwłaścicielem nieruchomości¹⁸ upłynnienie kapitału zakumulowanego w tym składniku majątkowym wydaje się być realnym źródłem wsparcia majątkowej egzystencji osób starszych.

¹² Zob.: *R. Szczepaniak*, Podział na prawo publiczne i prawo prywatne w kontekście aksjologii konstytucyjnej, w: *R. Szczepaniak, K. Kokocińska, M. Krzymuski*, Konstytucyjne bariery stosowania prawa prywatnego w sektorze publicznym, Poznań 2020, s. 76.

¹³ *K. Herring*, *Older People in Law and Society*, Oxford 2009.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *M. Roth*, Die internationale Entwicklung des Rechts der Älteren, w: *U. Becker, M. Roth* (red.), *Das Rechts der Älteren*, Berlin 2013, s. 78; zob.: *R. Richter* i in. (red.), *Seniorenrecht*, Baden-Baden 2011.

¹⁶ *M. Roth*, Elder Law and Elder Law Attorney als Vorbild für das deutsche Recht? Vorbild ISA: Der Fachanwalt für das „Recht der Älteren”, *Das Anwaltsblatt* 2011, Nr 8–9. s. 671–675.

¹⁷ Najszerszej w zakresie wsparcia finansowego: *A. Malarewicz-Jakubów*, Wsparcie prawne, s. 155 i n.

¹⁸ Ministerstwo Finansów, Założenia do projektu ustawy o odwróconym kredycie hipotecznym, 23.9.2011 r., http://www.archbip.mf.gov.pl/bip/_files/_bip/fn1_zalozenia06102011.pdf (dostęp: 22.3.2023 r.), s. 4.

Rozważania zawarte w niniejszej rozprawie mogą stanowić inspirację do podjęcia dalszych działań legislacyjnych w przedmiocie regulacji prawnej instrumentów majątkowego zabezpieczenia osób starszych. Mogą one być przydatne nie tylko dla prawników, lecz również dla wszystkich osób, które rozważają podjęcie działań mających na celu zabezpieczenie dodatkowych środków utrzymania na czas, gdy ich możliwości zarobkowe będą ograniczone z uwagi na osiągnięcie podeszłego wieku.

§ 2. Cywilnoprawne instytucje jako uzupełnienie świadczeń emerytalnych

Celem niniejszej publikacji jest próba przedstawienia cywilnoprawnych instytucji majątkowego zabezpieczenia osób starszych za pomocą nieruchomości jako istotnego elementu polityki społecznej państwa w zakresie uzupełniającym świadczenia emerytalne dla osób starszych. Instrumenty te, pełniąc funkcję alimentacyjną, zapewniają uprawnionym wymagane na starość środki finansowe i wsparcie. Analiza instrumentów cywilnoprawnych została przy tym ograniczona do tych, w których jako baza materialna zabezpieczenia osób starszych wykorzystywane są prawa na nieruchomościach. Ze zgromadzonych przez Ministerstwo Finansów danych statystycznych wynika bowiem, że większość seniorów w Polsce jest właścicielami lub współwłaścicielami nieruchomości¹⁹.

Analiza sposobu ukształtowania i efektywności cywilnoprawnej regulacji dostarczenia źródeł utrzymania osobom starszym z wykorzystaniem nieruchomości stanowi trzon rozważań przedsięwziętych w ramach niniejszej publikacji. W tym celu zasadne będzie udzielenie odpowiedzi na pytanie o sposób uregulowania tych instrumentów, ich zakres podmiotowy i przedmiotowy, właściwe ukształtowanie praw i obowiązków stron omawianych umów oraz uregulowanie sposobów ich zawarcia, z uwzględnieniem pozycji prawnej osób starszych jako konsumentów szczególnie wrażliwych. Analiza sposobu regulacji cywilnoprawnej instytucji takich jak umowa odwróconego kredytu hipotecznego, umowa o dożywocie, umowa z następcą oraz umowa przeniesienia własności nieruchomości z ustanowieniem służebności lub użytkowania na rzecz zbywcy stanowi podstawę do porównania poszczególnych aspektów tych instytucji oraz odpowiedzi na pytanie, czy jest to regulacja efektywna, komplementarna i wyczerpująca, czy też należałoby tę regulację w określony sposób zmienić bądź uzupełnić. Pytanie badawcze, jakie stawia autorka w rozdziale I niniejszej publikacji, dotyczy sposobu całościowego ukształtowania omawianych instytucji. To z kolei prowadzi do postawienia bardziej uniwersalnego pytania o efektywność, czyli samowystarczalność cywilnoprawnej metody regulacji majątkowego zabezpieczenia egzystencji ludzi starszych.

Rdzeniem cywilnoprawnej metody regulacji jest umowa. Nie inaczej jest w przypadku wskazanych instytucji cywilnoprawnych. Istotnym zagadnieniem będzie analiza realizacji funkcji alimentacyjnej przez omawiane umowy, co umożliwi zakwalifikowanie ich jako instrumentów istotnie wspierających egzystencję osób starszych. Problema-

¹⁹ *Ibidem*.

tyka prawa alimentacyjnego została w niniejszej publikacji ograniczona do zarysowanego powyżej zagadnienia, bowiem pogłębiona analiza wspomnianej materii wykracza w ocenie autorki poza jej zakres. Z uwagi na interdyscyplinarność badanych na gruncie zjawiska starości problemów związanych z zapewnieniem seniorom środków utrzymania, ukazany został również ich ekonomiczny, demograficzny i socjologiczny kontekst. Stanowi on punkt wyjścia dla rozważań prawnych i oceny rzeczywistego funkcjonowania wybranych cywilnoprawnych instrumentów zapewnienia majątkowej egzystencji osób starszych.

Autorka już na wstępie niniejszej publikacji stawia hipotezę badawczą, że choć cywilnoprawna metoda regulacji ma istotne znaczenie, to nie jest wystarczająca dla zabezpieczenia materialnej egzystencji osób starszych. Hipoteza ta nie dyskredytuje przydatności i wagi cywilnoprawnej metody regulacji. Konieczna jest jednak pewna hybrydowość oraz komplementarność uregulowań prawnych ze względu na realizację interesu społecznego, jakim jest ochrona osób starszych i zagwarantowanie im godnej egzystencji. W dzisiejszym złożonym świecie oparcie się wyłącznie na rozwiązaniach cywilnoprawnych dla majątkowego zabezpieczenia egzystencji osób starszych już *a priori* nie może być wystarczające. Przyjęcie rozwiązania przeciwnego do zaprezentowanej hipotezy byłoby także cywilizacyjnym regresem. Cofnęlibyśmy się do przedbismarckowskich struktur społecznych²⁰. W niniejszej publikacji podjęta zostanie próba dowiedzenia trafności tej hipotezy na przykładzie cywilnoprawnych instytucji zabezpieczenia materialnej egzystencji opartych na nieruchomościach.

Wyróżniamy cywilnoprawne i publicznoprawne metody regulacji zjawisk społecznych. Dychotomiczny podział na prawo publiczne i prywatne ulega coraz większemu zatarciu, pojawiają się pytania o sens takiego rozróżnienia²¹. Autorka nie kwestionuje przy tym samej możliwości podziału norm, lecz reprezentuje pogląd, iż podział prawa na sferę publiczną i prywatną może służyć udzieleniu odpowiedzi na pytanie o przydatność typu zastosowanej normy dla realizacji zakładanego celu²² i tym samym o efektywność analizowanej regulacji. Coraz częściej bowiem prawo prywatne (prawo cywilne) podążając za współczesnymi przemianami społeczno-ekonomiczno-technologicznymi zawiera normy, które służą ochronie interesu prywatnego, uwzględniając przy tym interes społeczny²³. Zjawisko to jest szczególnie widoczne w kontekście ochrony w procesie kontraktowania podmiotów modelowo słabszych, takich jak na przykład konsumenci, którym przyznaje się w ramach wybranych kontraktów szczególne uprawnienia lub nakłada się na „silniejszą” stronę szczególne obowiązki (np. informacyjne, kontrak-

²⁰ Prekursorem publicznoprawnego systemu emerytalnego był niemiecki kanclerz *Otto von Bismarck*, pełniący tę funkcję w drugiej połowie XIX w.

²¹ *R. Szczepaniak*, Sens i nonsens podziału na prawo publiczne i prawo prywatne (na kanwie uchwały SN), PiP 2013, Nr 5, s. 38.

²² *M. Saffjan*, Pojęcie i systematyka prawa prywatnego, w: *M. Saffjan* (red.), Prawo cywilne – część ogólna, SPP, T. 1, Warszawa 2012, s. 34.

²³ *A. Bierć*, Zarządy prawa prywatnego, Warszawa 2018, s. 45.

towania). W niniejszej publikacji zagadnienie to jest szczególnie interesujące w dwojakim znaczeniu: w kontekście ochrony szczególnej grupy podmiotów stosunków cywilnoprawnych – osób starszych, jak również w zakresie odpowiedzi na pytanie o wystarczalność zastosowania cywilnoprawnej metody regulacji.

Zmieniające się realia społeczne i ekonomiczne, a także pogłębiająca się integracja europejska i globalizacja nakierowały uwagę na zjawiska konstytucjonalizacji i europeizacji krajowego prawa prywatnego²⁴. Europeizacja prawa krajowego związana jest z procesem harmonizacji prawa krajowego z prawem UE, które ukierunkowane jest na realizację celów i założeń integracyjnych (np. ochrona konsumentów, budowa wspólnego rynku), a także z upowszechnianiem się aksjologii praw człowieka. Na skutek tych oddziaływań pogłębia się proces publicyzacji prawa prywatnego²⁵, a w konsekwencji także zacierania podziału na prawo publiczne i prywatne. Skutkiem powyższego jest zmiana metod regulacji i coraz częstsze stosowanie metody imperatywnej z zastosowaniem właściwych jej sankcji w ramach stosunków autonomicznych podmiotów prywatnych, co jest szczególnie widoczne w zakresie przyznawania w stosunkach cywilnoprawnych silniejszej ochrony stronie modelowo słabszej.

Na skutek wskazanych procesów oraz poszukiwania sprawiedliwego i efektywnego prawa zgodnego z interesem społecznym powstają regulacje hybrydowe, eklektyczne, gdzie metody regulacji przenikają się wzajemnie. W ich ramach nie chodzi o zachowanie czystego podziału na prawo prywatne i publiczne, lecz o skuteczność osiągania zakładanych celów zgodnych z interesem publicznym. Wskazuje się, że obecnie zjawisko przenikania się metody władczej i cywilnoprawnej pogłębiane jest przez czynniki cywilizacyjne i ma ono „charakter swoistego suplementu w stosunku do tych [cywilnoprawnych – przypis autorki] rozwiązań”²⁶. Innymi słowy zastosowanie metody władczej ma charakter uzupełniający względem metody cywilnoprawnej. Nie tyle dąży się zatem do eliminacji czy zastąpienia metody cywilnoprawnej, lecz do jej uzupełnienia na przykład celem stworzenia bardziej przyjaznych warunków funkcjonowania tradycyjnych instytucji prawa prywatnego, m.in. poprzez ochronę słabszej strony stosunków obligacyjnych²⁷.

§ 3. Struktura publikacji

Monografia składa się z sześciu rozdziałów, wstępu i zakończenia. Autorka we wstępie publikacji przedstawia przedmiot i zakres badań, wyjaśnia wybór tematyki monografii, wskazuje na genezę i aktualność problematyki stanowiącej jej przedmiot.

²⁴ *Ibidem*, s. 47.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ A. Żurawik, Problem publicyzacji prawa prywatnego w kontekście ustrojowym, PiP 2010, Nr 5, s. 40.

²⁷ *Ibidem*, s. 41.

W rozdziale I następuje wprowadzenie do problematyki cywilnoprawnych instrumentów majątkowego zabezpieczenia osób starszych za pomocą nieruchomości. Przedmiot publikacji zostaje osadzony w kontekście nurtu badawczego ochrony osób starszych w jego konstytucyjnym i europejskim wymiarze. Autorka przedstawia inne możliwości uzyskania źródeł dochodu przez osoby starsze, w tym poprzez wsparcie finansowe państwa, alimenty i inne cywilnoprawne instytucje pozwalające na zabezpieczenie egzystencji oraz wykazuje ich brak skuteczności, który motywuje seniorów do poszukiwania alternatywnych sposobów uzyskania dochodu. Następnie wskazuje na możliwości pozyskania dodatkowych źródeł dochodu przez osoby starsze z wykorzystaniem składnika majątkowego jakim jest nieruchomość, z uwagi na malejącą efektywność tradycyjnych źródeł utrzymania. Na koniec omówiona zostaje geneza i rozwój rynku *equity release* w Polsce.

W rozdziale II jest mowa o celach, założeniach i treści regulacji odwróconego kredytu hipotecznego. Charakterystyce poddano zarówno przedmiot, treść, jak i zakres podmiotowy regulacji, ze szczególnym uwzględnieniem jej funkcji alimentacyjnej. Oprócz tego w sposób szczegółowy opisano prawa i obowiązki stron umowy odwróconego kredytu hipotecznego oraz możliwości jej rozwiązania na skutek różnych okoliczności. Wskazano również szereg wątpliwości co do regulacji tej instytucji prawnej, nierównomierny rozkład ryzyka wynikającego z umowy oraz możliwe powody braku wykorzystania tej instytucji w praktyce.

Rozdział III zawiera kompleksowe ujęcie problematyki umowy o dożywocie. W pierwszej kolejności opisano zarówno zakres podmiotowy, jak i przedmiotowy regulacji, a także jej przedmiot, którym jest nieruchomość. Charakterystyce poddano w szczególności zakres prawa dożywocia, w kontekście pełnienia funkcji alimentacyjnej przez tę umowę. W sposób szczegółowy omówiono również problematykę zmiany treści umowy o dożywocie oraz jej ewentualnego rozwiązania. Zwrócono też uwagę na genezę tej instytucji, jej pierwotne zastosowanie oraz zamysł ustawodawcy przy jej regulowaniu, który różni się z jej współczesnym wykorzystaniem w obrocie.

W kolejnych rozdziałach dokonano analizy kolejno: w rozdziale IV umowy z następcą oraz w rozdziale V umowy przeniesienia własności nieruchomości z jednoczesnym ustanowieniem na rzecz zbywcy prawa służebności lub użytkowania. Dokonano nie tylko analizy zakresu przedmiotowego i podmiotowego tych umów, lecz również wskazano na prawa i obowiązki stron oraz sposoby rozwiązania lub zmiany treści tych umów, celem zbadania sposobu i efektywności regulacji. W szczególności uwzględniono pełnione przez te umowy funkcje, w tym alimentacyjną, jak również strukturalną w zakresie wsparcia systemu emerytalnego państwa.

Przedmiotem rozdziału VI niniejszej monografii jest porównanie treści i efektywności opisanych wcześniej w sposób szczegółowy instrumentów cywilnoprawnego zabezpieczenia materialnej egzystencji osób starszych. W pierwszej kolejności autorka opisuje założenia alimentacji ustawowej, aby na tym tle dokonać szczegółowej analizy treści opisanych umów w ramach realizacji przez nie funkcji alimentacyjnej. Następnie dokonuje porównania tych umów w zakresie wybranych elementów ich regulacji,

co ma na celu uwypuklenie odmienności opisanych instrumentów. W dalszej kolejności dokonana została analiza statystyk obrazujących praktyczne wykorzystanie umów, ze szczególnym uwzględnieniem zmiany trendów co do popularności poszczególnych instrumentów z rozróżnieniem na obszary miejskie i wiejskie. Na końcu dokonano analizy prawnoporównawczej tych instytucji w odniesieniu do wybranych obcych regulacji, oceny założeń prawodawcy, a także praktycznego wykorzystania i konstrukcji prawnej tych umów, tak aby ostatecznie sformułować wnioski *de lege lata* i postulaty *de lege ferenda*.

W zakończeniu autorka dokonuje ostatecznej weryfikacji postawionych na wstępie hipotez badawczych. Analizuje wpływ zjawiska konstytucjonalizacji na prawa osób starszych. Podsumowuje i podkreśla ostateczne wnioski, do których doprowadziły badania nad cywilnoprawnymi instrumentami majątkowego zabezpieczenia egzystencji seniorów.

Przejdź do księgarni →

ksiegarnia.beck.pl